

MUIZ-LİDİNİLLÂH

Kendisi de edebiyatla uğraşan Muiz birçok edip ve şairi himaye etmiş, onların övgülerini kazanmıştır. İbn Hânî'nin Muiz hakkındaki şiirleri (el-Muizziyyât) müstakil bir divan teşkil edecek kadar çoktur. Muiz-Lidînillâh'a nisbet edilen bazı eserler şunlardır: *el-Münâcât evî'l-ed'îye*, *Ed'iyetü'l-eyyâmî's-seb'â*, *er-Risâletü'l-Mesîhiyye*, *Risâletü'l-Mu'iz ile'l-Hasan b. Ahmed el-Çarmafî*, *Sicillü'l-Mu'iz ilâ Celem b. Şeybân*, *Kitâbü'r-Ravza*, *Risâletü'l-Mu'iz ilâ ba'zi du'âtih*, *Risâletü câmi'ati'l-cevâhir bi-rivâyeti's-şeyh Ebî 'Îsâ el-Mürşid* (Poona-wala, s. 68-70). Ayrıca Kâdî Nu'mân b. Muhammed'in *De'â'imü'l-İslâm* adlı eserinde onun da büyük katkısının olduğu kabul edilmektedir (İA, IX, 350). İbn Zûlâk *Sîretü'l-Mu'iz Lidînillâh* adıyla bir eser yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuçât*, Beyrut 1908, s. 298, 584; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Zekkâr), s. 4-28; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, XIV, 139, 150, 210-211; İbn Hammâd es-Sanhâcî, *Ahbârü mü-lûki Benî 'Ubeyd ve sîretühüm* (nşr. Tihâmî Nakra – Abdülhalîm Uveys), Riyad, ts. (Dârü'l-ulûm), s. 83-92; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 497-498, 524-525, 543-545, 556-558, 590-592, 596-599, 610, 614-616, 620-625, 638-641, 647, 663-664; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Mûnis), Kahire 1985, I, 172, 291, 296, 304-306; II, 389, 391-393; İbn Müyesser, *el-Müntekâ min ahbârî Mısr* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1981, s. 159-163, 164; İbn Halîkân, *Vefeyât*, V, 224-228; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 221-223; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 159-167; Makrîzî, *el-Hüçât*, I, 351-354, 470; a.mlf., *İttî'âzü'l-hu-nefâ* (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl), Kahire 1416/1996, I, 134-235; İdris İmâdüddin, *Târîhu'l-hulefâ'i'l-Fâtîmiyyin bi'l-Mağrib*: *el-Kısmü'l-hâş min kitâbi 'Uyûni'l-ahbâr* (nşr. Muhammed el-Yalâvî), Beyrut 1985, s. 523-740; İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis fi ahbârî İfrîkiyye ve Tûnis*, Beyrut 1993, s. 93-95; B. Lewis, *The Origins of İsmâ'îlism*, Cambridge 1940, s. 5, 7, 16, 35, 68, 81, 84, 86, 89; Hasan İbrâhim Hasan – Tâhâ Ahmed Şeref, *el-Mu'iz-Lidînillâh*, Kahire 1963; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtîmiyye*, Kahire 1981, s. 93-156, ayrıca bk. İndeks; İsmail K. Poonawala, *Biobibliography of İsmâ'îli Literature* (ed. T. Joseph), California 1977, s. 68-70; Mûsâ Lukbâl, "el-Mu'iz-Lidînillâh ve clûn cedîd min Kûtâme min hilâli veşîkatın Fâtîmiyyetin mu'âşîra", *Eşğâlü'l-mu'temerî'le-veul li-târîhi'l-Mağribi'l-'Arabî ve haðâretih*, Tunus 1979, I, 195-216; Cibrâil Süleyman Cebbûr, *el-Mülûkû's-şu'arâ*, Beyrut 1401/1981, s. 194-196; M. Tâhâ el-Hâcîrî, *Merhaletü't-teşeyyü' fi'l-mağribi'l-'Arabî ve eşeruhâ fi'l-hayâtî'l-edebîyye*, Beyrut 1983, s. 59-88; S. M. Stern, *Studies in Early İsmâ'îlism*, Leyden 1983, s. 256-288; a.mlf., "An Embassy of the Byzantine Emperor to the Fatimid Caliph al-Mu'izz", *Byzantion*, XX, Bruxelles 1950, s. 239-258; Muhammed el-Yalâvî, *İbn Hânî el-Mağribî el-Endelüsî (320/931-362/973): Şâ'irü'd-devleti'l-Fâtîmiyye*, Beyrut 1405/1985, tür.yer.;

O'Leary, *A Short History of the Fatimid Khalifa-te*, Delhi 1987, s. 93-114; Eymen Fuâd Seyyid, *ed-Devletü'l-Fâtîmiyye fi Mısr*, Kahire 1413/1992, s. 60-95, ayrıca bk. İndeks; a.mlf., "Fâtîmîler", *DîA*, XII, 230-231, 234, 238; H. Halm, *The Empire of the Mahdi: The Rise of the Fatimids* (trc. M. Bonner), Leiden-New York 1996, s. 338-420; Farhad Daftary, *A Short History of the İsmâ'îlis: Traditions of a Muslim Community*, Edinburgh 1998, s. 55, 67, 75-79, 80-81, 87, 95; a.mlf., *Muhalif İslâm'ın 1400 Yılı İsmâ'îliler: Tarih ve Kuram* (trc. Ercüment Özkaya), Ankara 2001, s. 196, 210-218; a.mlf., *İsmâ'îli Literature: A Bibliography of Sources and Studies*, London-New York 2004, s. 27-28, 30-31, 132-133; Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyyeti: İslâm'ın Rönesansı* (trc. Salih Şaban), İstanbul 2000, s. 25, 65, 174, 334, 355, 412, 419, 443, 454; M. Brett, *The Rise of the Fatimids: The World of the Mediterranean and the Middle East in the Tenth Century*, Leiden-Boston 2001, bk. İndeks; H. A. R. Gibb, "Muiz li-Dîni'l-lâh", *İA*, VIII, 558-560; Fyze, "Nümân", a.e., IX, 349-350; F. Dachraoui, "al-Mu'izz li-Din Allâh", *EP* (İng.), VII, 485-489.

ASRİ ÇUBUKCU

MUIZZÎ

(مُؤِزِّي)

Ebû Abdillâh Emîrü's-suarâ Muhammed b. Abdilmelik-i Nişâbüri (ö. 518-521/1124-1127 yılları arası)

İranlı kaside şairi.

440 (1048-49) yılı civarında Nişâbur'da doğdu. Babası Sultan Alparslan'ın emîr-ü's-suarâsı Abdülmelik Burhânî'dir. Başta babası olmak üzere çeşitli âlimler tarafından yetiştirildiği divanından anlaşıl-makta ve bu konuda babası ile övünmektedir. 465'teki (1072) ölümünden önce babası onu Sultan Melikşah'ın himayesine verdi. Ancak ilk zamanlar hükümdardan ilgi görmedi. Melikşah'ın damadı Alî-yi Ferâmurz, ramazan hilâlinin görülmesi dolayısıyla hükümdar hakkında ona bir şiir söyletince hükümdarın dikkatini çekti ve kendisine hediyeler verildi. Arkasından başka şiirler yazdı. Melikşah'ın "Muizzü'd-dünyâ ve'd-dîn" lakabından dolayı Muizzî mahlasını aldı ve hükümdarın nedimi oldu. Melikşah'ın 485'te (1092) vefatından sonra baş gösteren karışıklıklar sebebiyle Herat, Nişâbur ve İsfahan'a gitti. Buralarda kaldığı süre içinde Selçuklular'dan Berk-yaruk ve Gıyâseddin Muhammed Tapar gibi hükümdarlarla Melikşah'ın ölümünün ardından hükümdarlık iddiasında bulunan kardeşi Arslan Argun, ayrıca Emîr Ebû Şücâ'-ı Habeşî ve Melikşah'ın oğulları ile vezirleri hakkında kasideler yazdı. Ni-hayet Sencer hükümdar olunca onun hiz-

metine girdi ve Sencer'in sarayında meli-kü's-suarâliğe yükseldi. Sencer kendisine İsfahan şehrinin gelirlerinden maaş bağ-ladı. Hükümdarın 511 (1117) yılından önceki bir tarihte çadırından attığı bir ok Mu-izzî'ye isabet ederek yaralanmasına sebep oldu. Avfî'nin onun bu yüzden hemen öldüğünü kaydetmesi gerçekte bağdaşmaz. Zira şair divanının çeşitli yerlerinde bu olaya atıfta bulunmakta ve sonradan iyileş-tiğini kaydetmektedir. Bununla beraber Senâî'nin Muizzî'nin vefatından dolayı yaz-dığı bir şiirden onun iyileşmeyen bu yara-dan dolayı öldüğü anlaşılmaktadır. Son olarak Sencer'in veziri Muinüddîn-i Kâşî hakkında kaside yazdığına ve daha son-raki devlet adamlarıyla ilgili şiiri bulunma-dığına bakılarak Kâşî'nin görevde bulun-duğu 518-521 (1124-1127) yılları arasın-da vefat ettiği söylenebilir. İran edebiya-tında klasik dönemin önemli birkaç şairi arasında yer alan Muizzî hükümdarların ihsanlarıyla Sâmâniler devrinde Rûdekî, Gazneliler döneminde Ferruhî-i Sîstânî ve Unsûrî gibi rahat bir hayat sürmüştür.

Muizzî, kasidelerinde Ferruhî-i Sîstânî, Unsûrî ve Menûçihri gibi şairlerin etkisi görülmekle birlikte onlardan samimi ve sade üslûbuyla ayrılır; şiirlerinde kolayca anlaşılabilen kelimeleri tercih eder. Bun-larda yeni mazmun ve kavramları kullan-ması gazelin gelişmesine de yardımcı ol-muştur. Muizzî kasideye çok konulu bir şe-kil kazandırma eğilimindedir. Bizzat ha-yatıyla ilgili çeşitli manzumelerinde yok-sulluğunu tasvir eder ve bu yoksulluğun hâmisî tarafından giderildiğini söyler. Ka-sidelerindeki birçok nesib karşılıklı konuş-ma şeklindedir.

Muizzî divanının eski nüshaları Safevî-ler döneminden öteye geçmez; dolayısıyla bu nüshalara dayanılarak hazırlanan bir metnin şairin asıl divanını yansıtabileceği şüphelidir. Eser, Abbas İkbâl-i Âştîyânî ta-rafından *Divân-ı Emîr Mu'izzî-yi Nişâ-bûrî* adıyla Tahran'da basılmış (1318 hş.), bunu Nâsir Heyyirî'nin *Küllîyyât-ı Divân-ı Mu'izzî* isimli yayımı (Tahran 1362 hş., 1382 hş.) ve Muhammed b. Abdülmelik Nişâbüri'nin neşri (Tahran 1379 hş.) takip etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muizzî, *Divân* (nşr. Abbas İkbâl-i Âştîyânî), Tah-ran 1318 hş., neşredenin girişi, s. I-XV; Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Makâle* (nşr. Muhammed Kazvîni), Leyden 1909, s. 40-43; Avfî, *Lübâb*, II, 69-86; Ali Şîr Nevâî, *Tezkire-i Mecâlisü'n-nefâ'is* (trc. Ali Asgar-i Hikmet), Tahran 1363 hş., s. 346-347; Devletşah, *Tezkire* (nşr. Muhammed Abbâsî), Tah-ran 1337 hş., s. 65-68; Storey, *Persian Literature*, V/2, s. 421-425; Browne, *LHP*, II, 327-330; Safâ,

Edebiyyât, II, 508-525; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, s. 83; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1967, s. 110-125; Rypka, *HIL*, s. 194-195; Ethé, *Târîh-i Edebiyyât*, s. 107-108; Bedüzzaman Fûrûzanfer, *Sûhan ü Sûhanverân*, Tahran 1369 hş., s. 230-234; E. Berthels, "Muizzî", *IA*, VIII, 560-561; Julie S. Meisami, "Muizzî", *EP* (İng.). VII, 489-490.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

MUIZZÜDDEVLE

(مَعز الدولة)

Ebü'l-Hüseyn Ahmed
b. Ebî Şücâ' Büveyh
b. Fennâ Hüsrev ed-Deylemî
(ö. 356/967)

**Irak Büveyhîleri'nin kurucusu
ve ilk hükümdarı
(945-967).**

303 (915-16) yılında doğdu. On dokuz yaşında iken ağabeyi İmâdüddeve Ebü'l-Hasan Ali tarafından İlyâsîler'in idaresinde bulunan Kirman'ı zaptetmekle görevlendirildi. Bölgeyi direnişle karşılaşmadan ele geçirdiyse de orada Büveyhî hâkimiyetinin pek kolay kurulamayacağını düşünen Ebü'l-Hasan Ali'nin emriyle geri çekilmek zorunda kaldı (İbn Miskeveyh, I, 352-356). 326'da (938), Emirülümerâ İbn Râîk ve kumandan Beckem'e karşı İmâdüddeve'le'den yardım isteyen Ebû Abdullah el-Berîdî'ye destek vermek üzere Hûzistan'a gönderildi. Beckem'i mağlûp eden Ebü'l-Hüseyn Ahmed, Ahvaz'a hâkim olduktan sonra Berîdîler'i etkisiz hale getirip bölgede Büveyhî hâkimiyetini kurdu. Böylece Hûzistan'ı yönetmeye başlayan ve burayı, gücünü büyük ölçüde yitirmiş olan Abbâsîler'in elindeki Irak'a yapacağı askerî hareketler için bir üs olarak kullanan Ebü'l-Hüseyn Ahmed, önceleri Basra ve Vâsıt gibi Güney Irak şehirlerine başarısızlıkla sonuçlanan birçok sefer düzenledi. Başarısızlıkların sebebi Bağdat'ta Türk asıllı Emîr Tüzün'ün emîrül-ümerâlık mevkiinde bulunması idi. Tüzün'ün ölümü ve yerine geçen İbn Şîrâd'ın selefinin yeteneklerine sahip bulunmaması, ayrıca bu sırada Vâsıt Valisi Yinâl'in taraf değiştirecek kendisine tâbi olması, Ebü'l-Hüseyn Ahmed'in hiçbir direnişle karşılaşmadan Bağdat'a girip iktidarı ele geçirmesine fırsat verdi (11 Cemâziyelevvel 334 / 19 Aralık 945). Ebü'l-Hüseyn Ahmed, Halife Müstekfî-Billâh'ın huzuruna çıkarak biat etti ve halife ona Muizzüddeve, kardeşleri Ebü'l-Hasan Ali'ye İmâdüddeve, Ebû Ali Hasan'a da Rûknüddeve lakaplarını verdi. Halife tarafından emîrül-ümerâ tayin

edilen Muizzüddeve, kırk gün sonra kendisine komplo düzenlediği suçlamasıyla halifeyi tahttan indirip gözlerine mil çektirerek yerine Muktedir-Billâh'ın oğlu Ebü'l-Kâsım Fazl'ı Mutî'-Lillâh unvanıyla tahta çıkardı (Mes'ûdî, IV, 371, 372; İbn Miskeveyh, II, 86-87).

Muizzüddeve, Bağdat'a yerleşmesinden ölümüne kadar geçen yirmi iki yıl boyunca emîrül-ümerâ sıfatıyla burada hüküm sürdü ve bu müddet içerisinde Irak'taki Büveyhî hâkimiyetini kabul etmek istemeyen Hamdânîler, Berîdîler, Karmatîler ve Vâsıt ile Basra / Şattülarap arasındaki Batîha'da hüküm süren Şâhinîler ile devamlı mücadele halinde oldu; bu sırada Basra gibi birçok önemli Irak şehrini ele geçirdi. Batîha'ya düzenlediği bir askerî hareket sırasında hastalanarak Bağdat'a döndü ve 17 Rebülâhîr 356'da (1 Nisan 967) öldü. Cenazesi önce sarayının bahçesine gömüldü; 358'de (969) Bağdat'ta, Şîîler tarafından mukaddes kabul edilen Kâzımıyye'nin Kureyş Mezarlığı'nda yapılan bir türbeye nakledildi. Yerine oğlu Bah-tiyâr geçti.

Muizzüddeve'nin Irak'ı ele geçirmesinden sonra Şîî Büveyhî hânedanının Irak kolu ile Sünnî Abbâsî hilâfetinin zoraki birlikteliğine dayanan ve bu hânedanın yıkılışına kadar bir asırdan fazla devam eden bir süreç başlamıştır. Büveyhîler'de başlangıçta bir Şîî hilâfeti kurma düşüncesi mevcutsa da bazı sebeplerle bu düşünceden vazgeçtikleri görülür. Büveyhî topraklarında halkın çoğunluğunun Sünnî olması, bir Şîî hilâfetinin Büveyhî iktidarının bekası için ileride tehlike yaratabileceği ihtimalinin bulunması, Sâmânîler gibi Sünnî hasım devletlerin etkisi ve Büveyhî ordusunda Sünnî Türk unsurunun yer alması bu sebepler arasında sayılabilir. Abbâsî hilâfetinin devamına karar verildiğinde Muizzüddeve ve diğer Büveyhî emîrleri halifenin devlet başkanı sıfatını ve bu makamın bazı teorik imtiyazlarını tanımış, bununla beraber halife, fiilen daha önceden kaybetmeye başladığı icra gücünü neredeyse tamamen yitirmiştir. Muizzüddeve halifeye belirli bir maaş bağlamış ve onun özel mülk ve arazilerinin yönetimi için bir kâtip görevlendirmiştir (Mes'ûdî, IV, 372, 385; İbn Miskeveyh, II, 87, 107-108). Halifenin bir Şîî hükümdarı tarafından tahta çıkarılıp indirilmesi, bu makamın başka hânedanlar nezdindeki hukukî konumunu olumsuz yönde etkilemiş ve Sâmânîler, Abbâsîler'e sadık olmalarına rağmen uzun bir müddet Mutî'-Lillâh'ın halifeliği-

ni kabul etmeyip göz altındaki Müstekfî-Billâh'ı halife tanımayı sürdürmüştür.

Hûzistan'ı yönetimi sırasında İmâdüddeve'ye bağımlı hareket eden Muizzüddeve, Askerimükrem'de bir darphâne kurmuş, 330 (942) yılından itibaren kendi adına para bastırması ve çeşitli güçlerin mücadelesine ettiği Irak gibi çok karışık bir bölgeye Büveyhî hâkimiyetini kalıcı bir şekilde yerleştirmiştir. Irak'taki yönetimi boyunca başta asker maaşlarının ödenmesi olmak üzere ekonomik sıkıntılar ve malî güçlüklerle karşılaşmıştır. Nakit ödeyemediği maaşlar için kumandan ve askerlere arazi iktâ ettiyse de bu uygulama, zaman içerisinde Irak'ta arazilerin verimsiz hale gelmesi ve tarım gelirinin düşmesi gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Buna karşılık tarımı geliştirmek ve ihmal edilen Bağdat'ın sulama sistemini faaliyete geçirmek için bazı su kanallarının onarımını gerçekleştirmiştir. Bu arada malî sıkıntılara rağmen 350'de (961) büyük meblağlar harcarak Bağdat'ın Bâbüşşemmâsiye semtinde kendisi için muhteşem bir saray inşa ettirmiştir. 355 (966) yılında Bağdat'ın Habsülcedîd mevkiinde bir bîmâristan yaptırmaya başlamış, ancak ölümü üzerine inşaat yarım kalmıştır.

Muizzüddeve diğer birinci nesil Büveyhî emîrleri gibi Şîa'nın Zeydiyye koluna mensuptur. Büveyhîler'in Sünnî Abbâsî hilâfetiyle uzlaşmasını sağlayan tarihî şartlar öyle görünüyor ki Muizzüddeve'nin Şîî-Sünnî siyasetinin sınırlarını da tayin etmiş, onun Şîa merkezli düşünmesini ve bu mezhebi siyasî araca dönüştüren bir politikaya yönelmesini engellemiştir. Fakat yine de iktidar değişikliği sebebiyle hassasiyeti artan Sünnîler'i fazla tahrik etmeden Şîîler'e birtakım imkânlar sağlamıştır. Onun zamanından itibaren nakiblik (nikâbe) kurumu iki kısma ayrılmış ve önceden Abbâsî nikâbeti içinde yer alan Hz. Ali soyundan gelenler kendilerine ait bağımsız bir Aleviyyîn / Tâlibiyyîn nakibliği elde etmiştir. Muizzüddeve uzun bir zaman Hz. Ali evlâdı içerisinde Zeydiyye'ye mensup olanları desteklemiş, fakat hayatının sonuna doğru İmâmiyye mensupları da önem kazanmaya başlamış ve içlerinden biri nakiblik kurumunun başına geçmeyi başarmıştır. Onun döneminde Şîîler toplumsal hayatta dinî ve içtimâî birtakım faaliyetlerle kendilerini belli etmiştir. 352 (963) yılından itibaren âşûrâ matemiyle Gadîr-i Hum bayramının görkemli törenlerle icrasına başlanmışsa da bu törenler Şîîler'le Sünnîler arasındaki gerilimi arttırmış ve özellikle Bağdat'ta bu iki grup arasında sü-